

23ste jaargang

nummer 4

april 1987

DAAD EN GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ Bij elke bijzondere handeling +
+ gaat het denken aan het doen +
+ vooraf. Bij het handelen van +
+ klassen of massa's blijkt de +
+ betekenis van het handelen +
+ pas achteraf. Hier gaat de +
+ daad vooraf aan het begrip. +
+++++

+++++
+ Theo Maassen +
+++++

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11, 8232 BD Lelystad

Postgiro 307695

VOORZITTER VAN DE METAALWERKGEVERS

VOORSTANDER VAN STERKE VAKBOND

"Ik vind, dat er sterke vakbonden moeten zijn, want alleen met een sterke vakbond kun je harde afspraken maken." De man, die dat een paar maanden geleden heeft gezegd is drs. J.C. Blankert, de man die de opvolger is geworden van ir. W.J. ter Hart als voorzitter van de FME, de vereniging van de werkgevers in de metaalnijverheid en de elektro-industrie. De Industriebond FNV heeft er meteen op gereageerd en de nieuwe werkgeversvoorzitter lof toegezwaaid. "Hij heeft", zo werd van vakbondszijde te kennen gegeven, "bij de bond een paar goede snaren getroffen."

Het een zowel als het ander is karakteristiek voor de functie van de vakbeweging in de kapitalistische maatschappij. Die functie werd, zij het *i n d i r e k t*, nog eens precies omschreven met een andere uitspraak van de heer Blankert. "Wij moeten", zei hij, "ons" - en met dat ons bedoelde hij zowel de ondernemers als de vakbondsleiders - "niet onttrekken aan onze verantwoordelijkheid. We treffen elkaar toch steeds in vraag en aanbod?"

Zo is het inderdaad. Ondernemers en vakbondsvertegenwoordigers treffen elkaar bij koop en verkoop van de arbeidskracht, ze treffen elkaar iedere keer dat de ondernemers met hun vraag naar arbeidskracht en de bonden met hun aanbod daarvan op 'de arbeidsmarkt', zoals dat heet, verschijnen. En 'zaken' kunnen er op de arbeidsmarkt alleen *dán* worden gedaan, wanneer de bonden hun achterban stevig in hun greep hebben, zo stevig, dat zij de naleving van de met de ondernemers gemaakte afspraken kunnen garanderen.

Nu is dit laatste iets, dat de bonden nimmer konden en ook nimmer kunnen. De vele 'wilde' stakingen, die telkens weer uitbreken en waar de bonden vanwege de gemaakte afspraken niet achter staan, bewijzen het. Blankert weet dat natuurlijk zet zo goed als zijn onderhandelingspartners of als wie dan ook. Maar hoe steviger de greep van de vakbeweging op de leden, des te minder kans dat deze met onofficiële akties buiten het gareel zullen lopen. Als de heer Blankert van 'sterke vakbonden' spreekt, dan bedoelt hij ook niet: bonden met een goed gevulde stakingskas. Hij bedoelt: bonden die hun leden goed onder controle hebben en waarvan verwacht mag worden, dat de handhaving van de arbeidsvrede hun redelijk goed zal afgaan.

Wat bedoelt de heer Blankert als hij zegt dat men zich niet moet onttrekken aan zijn verantwoordelijkheid? Dit, dat men, zoals hij verklaard heeft, "elkaar niet te lijf moet gaan, maar samen moet overleggen, zakelijk overleggen vooral." Als hij het over 'verantwoordelijkheid' (van de bonden) heeft, dan bedoelt hij kennelijk, dat de bonden verantwoordelijk zijn voor de arbeidsrust. Maar als die arbeidsrust nu bedreigd wordt door de strijdwil van de arbeiders, hetzij georganiseerd, hetzij ongeorganiseerd, wat dan? Ja, dat is natuurlijk een 'vervelende mogelijkheid'. Om die kans zo klein mogelijk te maken, is de heer Blankert niet alleen voorstander van sterke, maar ook van *r e p r e s e n t a t i e v e* bonden, die werkelijk namens de achterban kunnen spreken, die van de arbeiders in een bepaalde bedrijfstak een hoog percentage hebben georganiseerd. Vandaar dat hij gezegd heeft, dat hij niet gelukkig is met de problemen waarmee de vakbonden thans kampen.

Is 't een wonder, dat de Industriebond FNV hem lof toezwaaide? Blankert trof niet alleen een goede snaar, maar ook een gevoelige.

=====

A n t w o o r d a a n e e n b r i e f s c h r i j v e r .

O V E R D E V E R A N D E R I N G E N I N H E T D E N K E N

A L S E E N G E V O L G V A N H E T D O E N

Een groot deel van wat Sj.v.d.V. heeft geschreven 1) kan de hele redactie van *Daad en Gedachte* zonder enige moeite onderschrijven. En dat geldt dan vooral voor dat deel van zijn brief, waarin hij over de 'betrouwbaarheid', maar niettemin 'onvolledigheid' van steekproeven spreekt. Wat op het eerste gezicht een verschil tussen hem en sommigen van ons kan schijnen, is misschien niet meer dan een kwestie van formulering en het leggen van accenten. De een zegt: steekproeven zijn betrouwbaar, maar.... De ander betoogt: steekproeven zijn onbetrouwbaar, want.... En het komt er daarbij maar op aan of je steekproeven, waarvan de briefschrijver erkent dat ze 'altijd onvolledig zijn', nu net nog wél of net niet meer 'betrouwbaar' noemen wilt.

Tegen het betoog van v.d.V., dat datgene wat mensen vandaag denken, een dag, een week of een jaar later aanmerkelijk veranderd kan zijn al naar gelang van de gewijzigde omstandigheden, hebben wij niets in te brengen. Zo wij er al iets aan zouden willen toevoegen, dan op z'n hoogst alleen maar dit, dat 't bij gelijk blijvende omstandigheden ook nieuwe ervaringen kunnen zijn, die mensen tot andere gedachten kunnen brengen. Maar die toevoeging is overbodig indien men het begrip 'omstandigheden' opvat in de ruimste zin des woords.

De voorbeelden in de brief van v.d.V. - de konstateringen van de so-

1) Men zie *Daad en Gedachte* van maart j.1.

ciologen Ter Hoeven en Van Dijkum-De Jong, die binnen de kortste keren door stakende havenarbeiders werden geloochenstraft - lijken ons goed gekozen. Ze zouden door hen die hun twijfel aan de 'betrouwbaarheid' van enquêtes uitten even goed kunnen worden gebruikt als door de briefschrijver die het accent op hun 'onvolledigheid' wil leggen.

Dat onderzoeken, die berusten op enquêtes niet meer dan een momentopname zijn, ook dat onderschrijven we. En we zijn het met v.d.V. eens als hij verklaart: "De bruikbaarheid van het onderzoek hangt af van de mate waarin de omstandigheden veranderen, want met die verandering kunnen de dieën ook veranderen, maar dit hoeft niet het geval te zijn..." Inderdaad: ook wij zeggen met v.d.V. dat verandering van de omstandigheden niet altijd tot een verandering van het denken hoeft te leiden. Maar wij voegen daar wel aan toe, dat weliswaar niet elke verandering der omstandigheden een verandering in het denken tot gevolg heeft, maar dat niettemin wanneer er wel een verandering in het denken plaats heeft, dit een gevolg is van de veranderde omstandigheden. Dit nu is 't punt, waarop er meningsverschillen met onze briefschrijver aan de dag treden.

Onze opvatting is, dat er op maatschappelijk terrein nu eenmaal een groot verschil blijkt te bestaan tussen wat mensen op een gegeven moment denken en wat mensen op een ander moment doen en dat dit door de voorbeelden van de briefschrijver voortreffelijk geïllustreerd wordt. Onze opvatting is het verder, dat door 'het andere doen' - in het algemeen, niet altijd dus en bepaald niet altijd terstond - een 'ander denken' ontstaat. Volgens briefschrijver echter is er nog een faktor die tot de verandering van het denken bijdraagt, en wel 't denken zelf, dat, zoals hij zegt, 'een grote invloed blijft uitoefenen op het doen'. Laat ons de argumenten die hij voor deze stelling aanvoert nader bekijken.

"Er zijn", zo betoogt hij, "altijd arbeiders die niet meestaken op grond van ideologische motieven" en hij bedoelt daarmee motieven die ontleend zijn aan een religieuze of politieke overtuiging. Om diverse redenen vinden wij dit een weinig steekhoudende redenering.

In de eerste plaats: als v.d.V. het erover heeft, dat er altijd (wij zouden liever zeggen: bijna altijd) arbeiders zijn die niet meestaken, wat voor soort van staking heeft hij dan op 't oog? Het is, menen wij, een onomstotelijk feit, dat bij een zogenaamde 'wilde' staking ideologische motieven in het geheel geen rol spelen. Zolang ze dat wel doen zal het niet tot zo'n staking komen. Een dergelijke aktie heeft de eenheid van de betrokkenen tot onmisbare voorwaarde en zolang godsdienst of politiek hun invloed uitoefenen is van eenheid geen sprake. Is die eenheid - met uitzondering van een aantal onderkruipers dan - er blijkens het blote feit van de staking wel, dan betekent dat, dat men het eens is over de praktijk, over de wijze waarop er dient te worden gehandeld. Wat de onderkruipers betreft, ook die houden zich dan in zo'n geval om praktische redenen afzijdig: niet Onze Lieve Heer of een van een partij afkomstige order brengt ze daartoe, maar de angst voor de gevolgen, voor ruzie met moeder de vrouw of voor rake klappen van de M.E. of wat voor zeer konkrete zaak dan ook.

In de tweede plaats hebben wij bezwaar tegen de door v.d.V. ontvouwde redenering, omdat het bepaald niet zó is, dat ideologieën - gelijk onze briefschrijver schijnt aan te nemen - een remmende invloed uitoefenen. Ten bewijze daarvan kunnen wij de boerenopstanden uit de 15e eeuw noemen. Wat de opstandigen deden was zich verzetten tegen de hen onderdrukkende

adel en vanwege dat verzet waren zij de wegbereiders van een burgerlijke omwenteling. Wat zij echter d a c h t e n , wat zij in hun hoofd hadden, dat waren geïdealiseerde voorstellingen van het oer-christendom. Wat zij wilden was de opheffing van hun uitbuiting en onderdrukking. Vandaar dat de ideeën van Thomas Münzer over gelijkheid en het "Godsrijk op aarde" hen aanspraken. Van de burgerlijke samenleving hadden ze niet de flauwste notie. Ziedaar een typisch voorbeeld van de tegenstelling tussen denken en doen, een voorbeeld trouwens van een geval, waarin 't denken niet door het doen veranderd werd, mede natuurlijk doordat de opstandigen verslagen werden. Maar het is tevens een duidelijk voorbeeld van een geval waarin het (verkeerde) denken niet belemmerd, maar juist stimulerend op het handelen werkte.

Er zijn meer van dergelijke voorbeelden aan te halen. Niet voor niets konstateerde Marx in *Die deutsche Ideologie*, dat de mensen zich altijd verkeerde voorstellingen over zichzelf hebben gemaakt. Werden de strijders in de burgerlijke revolutie van Engeland niet aangevuurd door het ideeëngoed van het Oude Testament? Namen de Franse revolutionairen van 1789 en 1792 geen voorbeeld aan de stedelijke democratieën uit de Griekse oudheid? Een voorbeeld van een politieke ideologie, die niet paste bij het 'doen' maar dat allerm minst belemmerde. Integendeel.

Als Sj.v.d.V. verklaart, dat ideeën een 'remmende werking kunnen hebben op de arbeidersstrijd', dan ziet hij over het hoofd dat ideeën nooit los staan van de een of andere werkelijkheid, altijd de neerslag zijn van de een of andere werkelijkheid, altijd de neerslag zijn van de een of andere menselijke p r a k t i j k . Het is de praktijk van gisteren, waarop het denken van vandaag berust en wel om de eenvoudige reden, dat denken altijd 'denken o v e r i e t s ' moet zijn, daar denken over niets geen denken is. En vaak genoeg is dat 'iets' niet de praktijk van gisteren maar die van eergisteren of van nog heel veel langer geleden. Ook Sj.v.d.V. zal zich wel de woorden herinneren, dat "de traditie van alle dode geslachten als een alp op de hersenen van de levenden drukt".

Als onze briefschrijver er op wijst dat sociaaldemokraten, leninisten en dergelijke zich als 'voorhoede' presenterende lieden 'een negatieve invloed' op de arbeidersstrijd hebben, dan antwoorden wij, dat die negatieve invloed niet bestaat uit de negatieve invloed van hun ideeën. Ze benadelen de strijd van de arbeiders door hun praktijken, door hun optreden, door hun bemoeienis als buitenstaanders, die de strekking heeft een zelfstandige strijd van zijn zelfstandig karakter te beroven en die een bedreiging vormt voor de eenheid van de strijdenden.

Om een poging tot beïnvloeding van buiten af gaat het in zo'n geval. Voor zover er onder de stakers sociaaldemokraten, trotskisten of wat voor politieke vogels ook schuilen, speelt dat geen enkele rol. We hebben hierboven al vastgesteld, dat stakende arbeiders als a r b e i d e r s staken, n i e t als trotskisten of aanhangers van de Socialistische Partij. De desbetreffende ideeën die zij vóór hun staking hadden spelen zolang de staking duurt geen enkele rol, daarna mogelijk weer en mogelijk ook niet meer. Dat hangt - daarover zijn we 't wel eens - van de omstandigheden af.

Onze briefschrijver en wij hebben over de invloed van ideologieën op de strijd van de arbeiders een zeer verschillende opvatting. Als hij - wat van zijn standpunt uit volkomen logisch is - ons vraagt "wat er op tegen is om (ter bestrijding van die ideologieën) stappen te ondernemen op het niveau van het denken", dan antwoorden wij, dat daar vanzelfsprekend hele-

maal niets op tegen is. Maar verandering van het denken door gedachtenwisseling, via de konfrontatie dus met een ander soort van denken, is iets wat zich bij individuen voltrekt. Bij groepen en klassen ligt het anders. Wat hun ervaring kan bewerkstelligen is dat hun denken in overeenstemming komt met hun doen. Als 't de bedoeling is, het denken van anderen in overeenstemming te brengen met het denken van de een of andere 'missionaris' of 'voluntarist' zal die bedoeling leiden tot niets. Het is trouwens zó, dat arbeiders alleen maar aanspreekbaar zijn wanneer ze strijd voeren, dat er alleen wanneer ze 'doen' met hen gediskussieerd kan worden. En dan ook uitsluitend over hun 'doen', niet over wat voor abstrakt denken ook.

Maar wat bij dit alles vast staat, het is in eerste en ook nog wel in tweede instantie nooit aan een dergelijke discussie te danken als het denken van strijdende arbeiders verandert. Er is maar één werkelijk grote leermeesteres van de mensheid en van de diverse klassen. Dat is de ervaring. Maar in die leerschool worden de vorderingen nu eenmaal slechts langzaam gemaakt. Zoals het spreekwoord al zegt: door schade en schande wordt men wijs.

De samenhang tussen denken en doen is niet simpelweg deze, dat het doen het denken verandert, maar ook omgekeerd het denken al evenzeer het doen. Want wie een dergelijke stelling aandraagt, ziet over het hoofd, dat denken en doen op een bepaalde manier met elkaar verbonden zijn omdat het denken altijd bepaald is door een doen dat is voorafgegaan. Als de briefschrijver de wat zwaarwichtige term van de dialektische samenhang tussen theorie en praktijk wil hanteren, dan moet hij zich er rekenschap van geven, dat er zonder praktijk geen theorie is omdat de theorie de abstrakte, de veralgemeende praktijk is. Dát en niets anders is hun verband.

=====

B o e k b e s p r e k i n g

A R B E I D S V E R H O U D I N G E N I N D E N E D E R L A N D S E

S T E E N K O L E N M I J N E N T U S S E N 1 9 0 0 E N 1 9 4 0

In de zomer van het vorige jaar promoveerde een zekere Loek Kreukels aan de Utrechtse universiteit op een zeer uitvoerige, maar liefst 600 bladzijden tellende studie over de arbeidsverhoudingen in de Zuid-Limburgse mijnindustrie. Belangstelling voor de sociale geschiedenis van de mijnarbeiders was de reden dat hij zich met het onderwerp ging bezighouden. Hij vroeg zich daarbij af, of het wel waar was, dat - vergeleken met wat er in buitenlandse kolenbekkens geschiedde - in Nederland de ontwikkeling betrekkelijk zonder konflikten was verlopen en werkelijk zo gunstig voor de arbeiders was geweest als er geschetst werd in die boeken, die veelal ter gelegenheid van jubilea van diverse organisaties werden geschreven. Wat hij vond was, dat de Limburgse mijnindustrie inderdaad heel wat minder arbeidskonflikten heeft gekend dan die in de ons omringende landen, maar dat het zogenaamde gunstige verloop voor de arbeiders niets anders is dan een

mythe.

Het proefschrift van Kreukels is allesbehalve gemakkelijke lektuur. Het zit propvol tabellen en statistieken, 't barst van de noten en literatuurverwijzingen en het bevat een opgave van de gebruikte bronnen en geraadpleegde boeken, dagbladen, week- en maandbladen die alleen al zo'n 25 pagina's beslaat. Wie de moed heeft om zich door de vele, vele hoofdstukken heen te worstelen zal ontdekken dat het om een zeer belangwekkend boek gaat waarin meer dan één mythe wordt doorgeprikt.

In zijn 'Inleiding' zegt de schrijver: "De buitenlandse steenkolenmijnindustrie kende een traditie van felle sociale strijd: in de mijnen werd vaker, langduriger en massaler gestaakt dan in andere bedrijfstakken, terwijl de onderlinge solidariteit van mijnwerkers er in het algemeen vrij hecht was. De Nederlandse steenkolenmijnen kenden ogenschijnlijk een harmonieuzer sociale ontwikkeling; vóór 1940 vond slechts een tweetal korte stakingen plaats en de organisatiegraad van de mijnwerkers was in deze periode in het algemeen laag. Bovendien waren de arbeiders over twee grotere en een aantal kleinere bonden verdeeld die elkaar niet zelden fel bestreden. Ondanks die kennelijk zwakke positie van de mijnwerkers waren - volgens de literatuur - de arbeidsvoorwaarden en arbeidsverhoudingen in de Nederlandse mijnen beter dan in andere Europese mijnindistrikten. Die gunstige verhoudingen zouden (spatiëring van ons) vooral in de hand zijn gewerkt door het optreden van de Katholieke Mijnwerkersbond..... die in zijn streven werd gesteund door sociaal voelende priesters, van wie de belangrijkste en invloedrijkste mgr. dr. H.A. Poels is geweest..."

Dit is dan de tweede mythe waarvan Kreukels geen spaan heel laat. Hij maakt duidelijk, dat het de zogenaamd zo sociaal voelende priester Poels nimmer om het levensgeluk of de materiële verbetering van de arbeiders te doen was, maar bij al zijn optreden slechts om de macht en de invloed van de katholieke kerk. Hij citeert uitspraken van Poels waaruit zonneklaar blijkt, hoe geringschattend zijn oordeel over de mijnwerkers was. Hij laat zien, dat wanneer deze een enkele keer bij de mijndirecties protesteerde tegen voornemens tot loonsverlaging, dat alleen maar geschiedde omdat hij vreesde dat verdere daling van het loon tot onrust onder en verzet van de bevolking zou voeren. Dat, zoals beschreven wordt, Poels in de roerige novemberdagen van 1918 er op heeft aangedrongen dat burgerwachten naar de mijnstreek zouden worden gehaald, zal na het bovenstaande geen verwondering wekken.

Het dikke boek van Kreukels bevat een ware schat aan gegevens: over de mijnindustrie zelf, zowel over de technische kant ervan als over haar economische en financiële ontwikkeling. Verder over de levensstandaard, de lonen en de huisvesting van de arbeiders; over hun organisaties, over de houding van de katholieke kerk, die in elke ontevredene, elke klager, elke man of vrouw die zich kritisch uitliet een 'socialist' zag waarvan 't goede en brave Limburgse kerkvolk verre diende te worden gehouden. Hij rept ook van de gevreesde mijnpolitie die waakte tegen opstandigheid en tegen 'zederverwilderings' en hij schrijft voorts over de beide stakingen die er geweest zijn, waarvan hij een nauwkeurig verslag doet. Het boek is in één woord een gedetailleerde schildering van het mijnwerkersleven gedurende de eerste veertig jaren van deze eeuw.

Als het boek niet zo vreselijk dik was en wanneer 't niet een tikkeltje té wetenschappelijk was opgezet, dat wil zeggen wanneer 't niet teveel de sporen droeg van een proefschrift, dan zouden we zeggen: lees het. Het

is een uitstekend werk. Maar wie er tegen opziet om het door te worstelen kan het - in een openbare bibliotheek - nog altijd als naslagwerk benutten. Hij zal het, denken wij, zelden tevergeefs raadplegen.

=====

J O N G E S P A A N S E M A N A G E R S L O V E N C O N Z A L E Z

In de laatste maanden van het afgelopen jaar heeft zich een opmerkelijke wijziging voltrokken in de leiding van een aantal grote partikuliere Spaanse banken. De korrespondent van *De Volkskrant* in Madrid duidde de betekenis van die wijziging aan door op te merken, dat 'de managers de macht hebben gegrepen'. Er kan uit worden afgeleid, dat Spanje, dat in het jongste verleden al druk bezig was zijn achterstand op de modern-kapitalistische industrielanden in te halen, zich daarvan hoe langer hoe minder onderscheidt.

Een van de nieuwe jonge bankiers is de 51-jarige Pedro Toledo, die de voorzitter is geworden van de Banco de Vizcaya, welke de vijfde plaats bezet op de ranglijst van de grootste Spaanse banken. In een kort na zijn benoeming gegeven interview prees deze Pedro Toledo de politiek van de sociaaldemokratische premier Felipe Conzalez, wat evenveel zegt over de denkbelden van de nieuwe jonge managers in het bankwezen als over Conzalez, die wij nooit anders gekarakteriseerd hebben dan als de typische vertegenwoordiger van het moderne Spaanse kapitalisme.

De heer Toledo zei: "De socialistische regering voert een verstandig beleid inzake de ekonomie en andere kwesties.... Trouwens, ik denk niet, dat een konservatieve regering een ander beleid zou volgen dan dit kabinet, want de omstandigheden laten zo iets niet toe. Eerder denk ik dat de socialisten aan intelligente politieke 'marketing' doen."

Wat deze woorden duidelijk maken is dit, dat ook in de doorgaans wat konservatieve en traditionele bankwereld het Spanje van gisteren bezig is te verdwijnen en plaats maakt voor het Spanje van morgen. De korrespondent van *De Volkskrant* heeft erop gewezen, dat nog zo'n tien jaar geleden de grote banken in Spanje zeer aanzienlijke sommen ter beschikking stelden van de verkiezingskas van de konservatieve ex-franquist Manuel Fraga Iribarne en van een nieuwe 'centrumrechtse' partij die er al evenzeer op gericht was de kapitalistische ontwikkeling in Spanje af te remmen. Deze politieke investering leverden de banken niet anders dan flinke stroppen op. De nieuwe partij verwierf geen enkele zetel in de Cortez, de partij van Fraga boekte geen enkele winst. Thans, tien jaar later, zegt Pedro Toledo: "Het beste wat de konservatieve partijen met hun achterstallige kredieten kan overkomen is dat de bankiers hen met rust laten."

Wat in Spanje bezig is te veranderen nu het de kapitalistische weg al een eindweegs heeft bewandeld, is het ekonomische klimaat, de instelling waarmee er geproduceerd wordt, de wijze van bedrijfsvoering, de manier waarop men financieel beheer voert. Vandaar dat Pedro Toledo verklaarde: "Het toenemend aantal buitenlandse vestigingen in Spanje is belangrijk, maar het belangrijkste is niet hun marktaandeel. Echt betekenisvol zijn hun aanstekelijke werkmethoden."

De heer Toledo meende ook, dat de Spaanse oppositie haar strategie zou moeten bijstellen. Hij is in februari op zijn wenken bediend doordat de konservatieve Alianza Popular de 35-jarige advocaat Antonio Hernandez Mancha - in zijn geboortestreek Andalusië bekend om zijn moderne politieke stijl - tot haar voorzitter koos inplaats van Manuel Fraga en voorts alle oud-franquisten uit het bestuur verwijderde.

Het is duidelijk: het huidige Spanje spiegelt zich niet meer aan het verleden, maar aan het ondernemersdom van over de grenzen, dat het als zijn leermeester beschouwt. Als gevolg daarvan voltrekken zich ook veranderingen in de Spaanse politiek.

Dit alles betekent uiteraard dat de arbeidersklasse in Spanje op haar beurt zich ook niet meer aan het verleden kan spiegelen. Nieuwe strijdmethoden, die al geruime tijd worden toegepast, zullen een nog veel algemener verschijnsel worden.

=====

O O R D E L E N V A N C H I N E Z E N O V E R H E T W E Z E N

V A N D E H U I D I G E C H I N E S E M A A T S C H A P P I J

Voor de aandachtige lezers van *Daad en Gedachte* is het geen geheim, dat we bij het schrijven over de vaak stormachtige ontwikkelingen op politiek en maatschappelijk terrein in het huidige China, uitgaan van een bepaalde visie. Die kan, zeer in het kort, aldus worden samengevat, dat dit reusachtige land sinds de val van de Mantsjoes in 1911 een ingrijpende verandering heeft doorgemaakt doordat vóórkapitalistische produktieverhoudingen plaats maakten voor een moderne, op loonarbeid gebaseerde samenleving. In de tweede helft van onze eeuw nam die samenleving een staatskapitalistische vorm aan. Vervolgens gaf de kapitalistische ontplooiing van China het aanzijn aan een managersklasse, die gestaag aan betekenis en invloed won. Na jarenlang met de in 1949 aan de macht gekomen partijbureaucratie een verbitterd gevecht te hebben geleverd, behaalde de managersklasse uiteindelijk de zege, die haar op grond van de maatschappelijke ontwikkelingen ook moeilijk kon ontgaan.

Uiteraard wordt en werd dit alles door hen die in China op het politieke toneel een rol speelden of spelen met geheel andere woorden aangeduid. Noch de partijbureaucraten uit de tijd van Mao-tse-Toeng, noch de managers van wie Deng Xiaoping de woordvoerder is, hebben ooit openlijk het bestaan van kapitalistische verhoudingen in China toegegeven. De verkoop van de arbeidskracht en de meerwaardeproduktie hebben zij altijd weggemoffeld achter schoonklinkende frases als 'volksdemokratie' en 'socialisme'. Maar deze brutale poging om de uitgebuide massa in China zand in de ogen te strooien had geen onverdeeld succes, wat overigens dat soort pogingen, waar ter wereld zij ook ondernomen worden, nimmer is beschoren.

Wij zijn in het bezit van enkele analyses, afkomstig van Chinezen, die precies aansluiten bij de onze. De overeenkomst is soms zelfs treffend. Wij laten daaruit hieronder enkele passages volgen, niet alleen omdat deze

als het ware van binnenuit de Chinese maatschappij op bondige wijze karakteriseren, maar ook omdat ze het bewijs vormen dat de sociale werkelijkheid het wint van de ideologie en derhalve vroeg of laat tot de hoofden doordringt.

De studie waaruit wij om te beginnen zullen citeren is geschreven door een jonge Chinese, die in 1973 uit China naar Hongkong vluchtte. Zij noemt de in China bestaande samenlevingen zonder omwegen staatskapitalistisch en keert zich in een uitvoerig opstel tegen de wijdverbreide misvatting, dat opheffing van het privaatbezit aan produktiemiddelen zonder meer de verwezenlijking van het socialisme of communisme zou betekenen. Als we, zo betoogt juffrouw Yu Shuet,

"een oordeel moeten geven over het karakter van de ekonomie in een bepaald land, dan moeten we ons niet afvragen wie de produktiemiddelen in bezit heeft... Wat is het wezen van de kapitalistische produktiewijze? Niet de private eigendom, maar de akumulatie van kapitaal... In landen als Rusland, China en dergelijke staten is het kapitalisme niet vernietigd. Kapitaalbezit is er het monopolie van de staat en wat er heerst is een totalitair staatskapitalisme...."

Dat Yu Shuet hier landen als Rusland en China in één adem noemt is niet toevallig. Door haar ervaringen in China heeft zij niet slechts inzicht verkregen in de maatschappelijke structuur van dat land, maar tevens een bepaalde kijk verworven op het karakter van de Russische samenleving en op het karakter van de Russische revolutie:

"Het karakter van een partij en het karakter van de diktatuur die door deze partij wordt uitgeoefend kunnen niet worden afgeleid uit het partijprogram. Men moet kijken naar het karakter van de revolutie waarin die partij de belangrijkste rol vervulde en naar de produktiewijze die heerst nadat die partij de macht heeft veroverd..... De oktoberrevolutie van de bolsjewieken was niet meer dan een burgerlijke revolutie, evenals de revolutie van 1949 in China..."

Niet minder interessant dan 't opstel van juffrouw Yu Shuet is de beschouwing die Twee Chinese anarchisten, Lee Yu See en Wu Che publiceerden onder de titel *Enkele gedachten omtrent de Chinese revolutie*. Al direkt in de aanhef daarvan noemen zij de Chinese 'communistiche' partij "een burgerlijk organisme". Luttele regels verder wijzen ze erop, dat China "een ekonomisch achtergebleven land was en dat de heersende klassen in dat land niet in staat waren om te industrialiseren. Wat normaal gesproken de taak van de bourgeoisie zou zijn geweest werd in China gedaan door de partijbureaukratie..."

Omtrent de 'Culturele Revolutie' merken zij op:

"Het was een machtsstrijd tussen de twee frakties van de bureaukratische klasse en het was bovendien een poging, de Chinezen en hun denken te kneden naar het model van Mao..."

De beide auteurs merken verder op, dat alle 'kampagnes' die de partij lanceerde, zoals 'De campagne om Konfucius en Lin Piao te kritiseren' of de 'Kampagne tegen rechtse afwijkingen', enz., niets anders waren dan gevechten tussen de verschillende groepen binnen de heersende klasse. Wij hebben

altijd de voorkeur gegeven aan een wat nauwkeuriger onderscheiding en daarom steeds gesproken van botsingen tussen de partijbureaucraten en de managers. Dat neemt niet weg dat er tussen deze twee Chinezen en ons geen wezenlijk verschil bestaat op dit punt.

Aan het slot van zijn beschouwing konstateert het tweetal, dat zowel de bureaucraten als hun tegenstanders (de managers dus) de Chinese massa's onderdrukken. Het bewuste stuk werd geschreven in september 1973, dat wil zeggen, nog voor de dood van Mao en nog geruime tijd voordat de gerehabiliteerde Deng Xiaoping de machtigste man van China werd. Niettemin verklaren de beide schrijvers in hun slotzin:

*"Het einde van het barbaarse tijdperk van Mao is in zicht maar
't zal nog een lange weg zijn naar de socialistische revolutie."*

Mejuffrouw Yu Shuet verwees, toen zij de Chinese samenleving kapitalistisch noemde, maar het bekende geschrift *Loonarbeid en kapitaal* van Karl Marx, die daarin uiteenzette, dat 'de loonarbeid het kapitaal veronderstelt en dat omgekeerd 't kapitaal de loonarbeid tot voorwaarde heeft'. Bij de twee anarchisten wordt Marx uiteraard niet geciteerd. Dat neemt al-lerminst weg dat hun uiteenzettingen volledig overeenstemmen met de konklusies van hun landgenote. Bij hen zowel als bij haar is 't noch een bepaalde ideologie, noch een bepaalde mythe, maar de Chinese werkelijkheid die wordt weergegeven.

=====

I N W E S T - E U R O P A S T E R V E N D E Z O G E N A A M D E C O M M U N I S T I S C H E P A R T I J E N V E R D E R A F

Lange tijd zag het er naar uit, dat de slopende ziekte die zich bij de zogenaamd 'communistiche' partijen van bijvoorbeeld Nederland, Spanje en Groot-Brittannië openbaarde, géén vat had op de zusterpartijen in Frankrijk en Italië. Maar die tijd is definitief voorbij. De *Parti Communiste Français* zag, evenals eerder de Nederlandse CPN gezien had, van een zeker tijdstip af het aantal van haar kiezers voortdurend slinken.

In Nederland koos bij de eerste na-oorlogse 2e Kamerverkiezingen 10% van de stemgerechtigden voor de CPN. Bij de Kamerverkiezingen van 1948 was dat percentage gedaald tot 7,7. In 1952 behaalde de partij 6,16% van de uitgebrachte stemmen, in 1956 nog maar 4,75%. In 1959 hadden interne ruzies en intriges ertoe geleid dat er bij de verkiezingen twee 'communistiche' lijsten waren: die van de groep Wagenaar (die 0,58% behaalde) en die van de door Paul de Groot geleide partij, die op 2,51% kwam. Bij de daaropvolgende verkiezingen bleek 't percentage der op de CPN uitgebrachte stemmen weer enigszins toegenomen. In 1967 en in 1971 bedroeg het 3,9. In 1972 toen de kiesgerechtigde leeftijd was verlaagd verwierf de CPN 4,5% van de stemmen. Daarna zette de dalende tendens zich onafgebroken voort. In 1982 werd het aantal 'communistiche' Kamerzetels gehalveerd. In 1986 verdween

de CPN tenslotte uit het parlement.

In Frankrijk begon een dergelijke ontwikkeling veel later dan bij ons. In de na-oorlogse periode was de PCF goed voor minstens 20, soms wel 25% van de stemmen en dat bleef zo tot 1980. In 1981 behaalde de Franse partij 15,5%. Bij de Europese verkiezingen van 1984 bleek dat percentage tot beneden de 11 gezakt en bij de verkiezingen van vorig jaar bedroeg het 9,7.

Net als bij ons ging dat alles gepaard met een reeks van crisisverschijnselen en met hevige interne twisten tussen de voorstanders van 'vernieuwing' en de verdedigers van de van oudsher bestaande partijstructuren en van het traditionele beleid. Niettegenstaande soortgelijke symptomen echter had en heeft de ziekte van de PCF een ander verloop dan die van de CPN. In Nederland heeft de partij zich vernieuwd en zijn zij die strikt aan oude dogma's, oude mythen en een oude politieke koers wensten vast te houden (de z.g. 'horizontalen') buiten de partij komen te staan. In Frankrijk daarentegen is het precies omgekeerd. De PCF, sinds tientallen jaren al de meest 'stalinistische' partij van West-Europa, is onder leiding van Georges Marchais een 'stalinistische' partij gebleven doordat deze er telkens weer in slaagde de zich aandienende 'hervormers' weg te werken.

Net als in Nederland gebeurde, drongen ook in Frankrijk na een van de dramatische verkiezingsnederlagen diverse partijleden aan op het volgen van een nieuwe koers. Het waren bepaald niet de eersten de besten. Zij die zich tot de woordvoerders van de 'hervormers' maakten zaten in het Centrale Komitee en op hoge posten. Tot hen behoorden Marcel Rigout, die sekretaris-generaal Marchais "de man van het échec" noemde, Pierre Juquin, die openlijk verklaarde, dat "de partij slechts toekomst heeft als zij zich weet te vernieuwen" en Claude Poperen, die er al evenmin voor terugschrok om forse kritiek op Marchais te laten horen. Na een fikse ruzie, die vergezeld ging van de gebruikelijke verdachtmakingen en de al even gebruikelijke manipulaties hebben Poperen en Rigout het voor gezien gehouden. Ze zijn uit de partij getreden. Juquin verklaarde voor de televisie, dat het niet uitgesloten was, dat hij hun voorbeeld zou volgen en dat het eveneens tot de mogelijkheden behoorde, dat er een nieuwe 'communistische' partij zou worden opgericht.

Zowel in Spanje als in Nederland waren het niet de 'hervormers' die de oprichting van een nieuwe partij in het uitzicht stelden, maar de 'orthodoxen'. In Spanje is het er van gekomen onder aanvoering van de beruchte Enrique Lister. In Nederland werd een stap in die richting gezet met de oprichting van een uit 'horizontalen' bestaand Verbond, waarvan sedertdien niet al te veel meer is vernomen. Wij hebben destijds niet geaarzeld dat Verbond een dood geboren kind te noemen ¹⁾ en wij geloven, dat ook de partij van Lister geen enkel perspectief heeft. Zou het in Frankrijk inderdaad tot de oprichting van een nieuwe 'communistische' partij komen - wat nog te bezien staat - dan zou dat een partij van de 'vernieuwers' zijn. Maar ook voor een dergelijke partij zien wij, in tegenstelling tot Juquin, geen enkele toekomst weggelegd.

Toen de Parijse korrespondent van *NRC/Handelsblad* aandacht besteedde aan de crisisverschijnselen in de PCF, konstateerde hij, dat de 'communistische' partij in Italië de enige was, die ervan verschoond bleef. Maar

1) Zie *Daad en Gedachte* van december 1985.

uitgerekend op dezelfde dag dat de krant zijn konstatering afdruckte publiceerde het blad een bericht van zijn korrespondent in Rome waaruit het tegendeel bleek. Maar zo goed als de 'ziekte' in Frankrijk een ander verloop heeft dan in Nederland, zo goed heeft zij in Italië weer een totaal ander verloop dan in de twee zojuist genoemde landen. In tegenstelling tot de Franse partij is de Italiaanse - die de grootste van West-Europa mag worden genoemd - bepaald geen 'stalinistische' partij. Jaren geleden al hebben de Italiaanse bolsjewiki zich van Moskou gedistancieerd. Ze stonden - sekretaris Enrico Berlinguer in de eerste plaats - niet achter het door het Kremlin gevoerde beleid, ze veroordeelden zowel de Russische inval in Afghanistan als de afkondiging van de staat van beleg in Polen; ze lieten er geen twijfel over bestaan, dat ze niet de Russische, maar een eigen politiek en een eigen weg wilden volgen.

Ook in Italië was een dergelijke koers niet alle partijleden naar de zin. Er bleef een door Armando Cossutta aangevoerde groep, die zich op Moskou oriënteerde. Haar tegenstellingen tot Berlinguer leidden echter niet tot een scheuring. De Italiaanse 'horizontalen', om ze gemakshalve zo te noemen, bleven in de partij en vormden er tot op heden een vleugel van, die zich de allerlaatste tijd weer luider laat horen. Onlangs nog leverde Cossutta in het partijblad *Unità* een uiterst felle kritiek op de in 1984 overleden Berlinguer.

Dit alles bewijst, dat de crisis van de westerse bolsjewistische partijen een algemene crisis is, dat zij, hoe verschillend haar uitwerking in de diverse landen ook mag zijn, een zelfde oorzaak heeft. Als die oorzaak beschouwen wij het feit, dat alle zogenaamd 'communistische' partijen in West-Europa, of zij nu 'stalinistisch' zijn dan wel zich in de loop van de tijd onafhankelijker van de Russen hebben opgesteld, of zij zich nu een weinig of grondig 'gemoderniseerd' en 'vernieuwd' hebben toch min of meer stoelen op het leninisme, dat wil zeggen op theoretische en organisatorische opvattingen die geen relatie hebben met de maatschappijverhoudingen in dit deel van de wereld.

De bolsjewistische partij in Rusland was zowel theoretisch als organisatorisch in ieder opzicht geschikt voor haar rol in de Russische revolutie. Dat was een revolutie in een land met nog grotendeels feodale of half-feodale verhoudingen en de omwenteling die zich daar voltrok was een burgerlijke omwenteling, die niet een bourgeoisie maar een Jakobijnse partij aan de macht bracht. Partijen in West-Europa die naar 't model van de Russische partij in 't leven werden geroepen en in feite radicale sociaaldemokratische partijen waren, kwamen in moeilijkheden naarmate de illusies geleidelijk vervlogen en de sociaaldemokratische inhoud niet meer aansloot bij de praktijk van de klassenstrijd. Toen werd het langzamerhand duidelijk dat de strijd van de arbeidende klasse in hoog-ontwikkelde kapitalistische landen iets anders was dan de bolsjewiki zich voorstelden.

Het is geen toeval, dat de naar Rusland zich oriënterende 'communistische' partij in het oudste kapitalistische land ter wereld, de 'communistische' partij van Groot-Brittannië, van het begin af aan geen voet aan de grond kreeg en uitermate klein bleef. Het is evenmin toevallig dat de crisis in de Spaanse 'communistische' partij zich openbaarde op het tijdstip, dat zich ten zuiden van de Pyreneeën eindelijk modern-kapitalistische verhoudingen begonnen te ontwikkelen en die toestanden verdwenen, die het mogelijk hadden gemaakt, dat de partij zich in het midden van de jaren '30

nog een zekere machtspositie kon veroveren 2). En tenslotte danken zowel de Franse als de Italiaanse partij het niet aan een toeval dat zij na de tweede wereldoorlog zich in een grote aanhang en invloed mochten verheugen. Maar juist in Frankrijk en Italië heersten weliswaar geen half-feodale verhoudingen meer, maar was het kapitalisme niettemin beduidend minder ver ontwikkeld dan in de rest van West-Europa. De landbouw was er van niet te verwaarlozen betekenis en veel minder gemechaniseerd, de industrialisatie geringer.

In de werkelijk hoog-ontwikkelde industriestaten, die hun burgerlijke omwenteling al heel lang achter de rug hadden en waar ook de burgerlijke emancipatie van de arbeidende klasse inmiddels was voltooid of haar voltooiing naderde traden de arbeiders weliswaar lang niet altijd, maar toch hoe langer hoe meer zelfstandig op. Betutteling door partijen of zogenaamde 'voorhoeden' werd steeds vaker in de praktijk niet meer door hen geaccepteerd. De betutteling is iets waar iedere partij naar streeft, de bolsjewistische zonder daar ook maar enig geheim van te maken. Zei Marchais niet een keer: "Massa's maken geen geschiedenis, zij doen wat men hen laat doen?"

Inmiddels laten die massa's hoe langer hoe vaker zien, dat zij bij de strijd tegen het kapitaal de traditionele organisatievormen niet langer gebruiken kunnen. Van onderop gevormde stakingskomitees, arbeidersraden (in de Hongaarse revolutie van 1956) blijken de natuurlijke strijdorganisaties van het proletariaat. Vandaar dat ook 'hervormde' bolsjewistische partijen, partijen die het bolsjewistische korset goeddeels hebben afgelegd, nooit meer de rol kunnen vervullen die de zogenaamde 'arbeiderspartijen' uit het verleden hebben vervuld. Vandaar dat wij een eventueel door Rigout en Juquin nieuw te stichten partij geen grootse toekomst toedichten. Dat er terzijde van de zogenaamde 'sociaaldemokratie' partijen zullen blijven bestaan die min of meer - en des te meer naarmate ze minder bolsjewistisch zijn - de schijn zullen ophouden een politieke vertegenwoordiging van de arbeiders te zijn, dat komt ons waarschijnlijk en logisch voor. De correspondent van *NRC/Handelsblad* had wel enigszins gelijk toen hij schreef dat "de broedertwist van de Franse communisten veel op een doodsstrijd lijkt", maar niet helemaal. In West-Europa is deze doodsstrijd al aan de gang zolang er in West-Europa 'communistische' partijen zijn. Het verschijnsel is met die partijen, om de redenen die wij genoemd hebben, onlosmakelijk verbonden. De patiënt sterft aan één stuk door af, maar hij sterft niet zolang de burgerlijke samenleving bestaat die behoefte heeft aan burgerlijke organisatievormen als een tegenwicht tegen de zelfstandige arbeidersstrijd. Een veiligheidsklep, die op de duur niet meer zal baten. Het is niet zonder reden dat in onze tijd alle partijen, ook de niet bolsjewistische, door crisis worden geteisterd.

-
- 2) Over de oorzaken van de machtspositie die de Spaanse CP zich in het midden van de jaren '30, dus ten tijde van de Spaanse burgeroorlog verwierf, kunnen wij hier niet uitvoerig uitwiden. Zij hing niet alleen met de toen heersende produktieverhoudingen in Spanje samen, maar ook met de door de burgeroorlog en het verloop daarvan geschapen situatie.

=====

" V E E L T E G O E D V O O R H E T S O L D A T E N L E V E N "

Toen onlangs in de Tweede Kamer werd gedebatteerd over de vraag of het mogelijke tekort aan dienstplichtigen ook door vrouwen zou moeten worden aangevuld en er derhalve een dienstplicht voor meisjes zou moeten worden ingesteld, toonde zich mevrouw Groenman, lid van de Tweede Kamer voor D 66, een fel tegenstandster van een dergelijke maatregel. Ter ondersteuning van haar betoog zong zij uit volle borst het eens algemeen bekende liedje van Koos Speenhoff:

*"Wie zijn vader heeft vermoord en zijn moeder heeft vergeven,
die is nog veel te goed voor het soldatenleven...."*

Wie daarbij ook breed of zuinig glimlachte, niet mevrouw Heemskerk van de VVV. Deze noemde mevrouw Groenmans muzikale bijdrage aan de discussie "buitengewoon verwerpelijk en kwetsend voor de ruim honderdduizend militairen die zich dagelijks met veel gevoel inzetten en die geen van allen hun vader hebben vermoord of hun moeder hebben vergeven".

Hierop antwoordde mevrouw Groenman: "Mijn gezang dient wel in de juiste context te worden geplaatst. 't Hoorde bij de vergelijking die ik maakte tussen de dienstplicht voor meisjes en het remplaçantensysteem uit de vorige eeuw. Dat maakte het mogelijk voor de rijke jongens om hun dienstplicht af te kopen."

Het is ons volstrekt onduidelijk, wat of het 19e-eeuwse remplaçantensysteem te maken heeft met een eventuele invoering van vrouwendienstplicht. Afgezien daarvan echter vinden wij de repliek van mevrouw Groenman nogal magertjes. Had zij niet beter aan het adres van haar opponente kunnen opmerken, dat ze degenen die hun dienstplicht vervullen uiteraard geen enkel snoed misdrijf ten laste legde, dat ze derhalve logischerwijze vond dat deze dienstplichtigen *z e e r z e k e r* 'veel te goed voor het soldatenleven' zijn, maar dat ze van de woordvoester namens de VVD wel eens zou willen vernemen, niet slechts met *h o e v e e l*, maar ook met wat voor *s o o r t* gevoel deze jongens zich wel dagelijks inzetten?

Misschien, zeker is het niet, zou mevrouw Groenman dan een inlichting hebben verkregen, waar zij blijkbaar niet zo bijzonder nieuwsgierig naar was, wij echter in hoge mate. Nu wij echter wat dat betreft vooralsnog in het duister blijven tasten, houden wij het er maar op, dat het in geen geval *t e d e r e* gevoelens zijn.

=====